

16 AZ EGYES HEMERÓBIASZINTEK MEGHATÁROZÁSA AZ EMBERI HATÁSERŐSSÉG MÉRTÉKE ALAPJÁN, TÁJALKOTÓ TÉNYEZŐK SZERINTI BONTÁSBAN

Hemeróbiafokozat	Domborzat	Vízrajz	Talaj	Növényzet	Felszínfedettség
Ahemerób (természetes)	Elhanyagolható	Elhanyagolható	Elhanyagolható	Természetes növényzet	Antropogén hatásoktól mentes eredeti felszínek
Oligohemerób (természetközeli)	Elhanyagolható, helyi jellegű	Elhanyagolható, helyi jellegű	A tápanyag-szolgáltatás kissé módosul, nincs talajerózió	Kissé bolygatott társulások, a fajösszetétel módosulása	Természetközeli lombos erdők, rétek, mocsarak, csupasz sziklák, álló- és folyóvizek
Mezohemerób (kezelt, rendszeresen bolygatott)	Elhanyagolható, helyi jellegű	Elhanyagolható, helyi jellegű	Megváltozik a talaj víz- és O ₂ -szolgáltató képessége, elhanyagolható talajerózió, ami lépést tart a talajképződés ütemével	Idegen fajok telepítése, behurcolt fajok spontán terjedése	Tüleveitű és vegyes lombú erdők, rétek, legelők
β – Euhemerób (megművelt)	Kisebb tereprendezés	Kisebb mederrendezés (meder burkolása helyenként mesterséges burkolattal)	Közepes talajerózió, enyhébb pH-változás, talajok tömörödése jellemző az alföldi területeken	Kultúrnövények termesztése, szántóföldi és lakóterületi gyomok megjelenése	Szántóföldek
α – Euhemerób (intenzíven megművelt)	Szőlőterületek teraszos művelése, vasút, autópálya töltései	Jelentősebb mederrendezés (gátak, zsilipek, sarkantyúk stb.)	Erős talajerózió, jelentősebb pH-változás	Kultúrnövények intenzív termesztése, lakóterületi és szántóföldi özönfajok elterjedése	Szőlők, gyümölcsösök
Polyhemerób (erősen átalakított)	Jelentősebb műszaki létesítmények, bányaterületek, meddőhányók	Jelentősebb vízgazdálkodási létesítmények (szivattyútelepek, zsiliprendszer, erómű)	Minden talajtulajdonság megváltozik, tömörödés, intenzív talajerózió	Allergén és özönnövények általános elterjedése, lakóterületeken kertészeti növényzet	Városi zöldterületek, lerakóhelyek
Metahemerób (igen erősen átalakított)	Sűrű beépítés, tereprendezés, meddőhányók, külszíni bányák	Teljes mértékben szabályozott „trapéz” keresztmetszetű medrek	Szennyeződés, elsavanyodás	Növényzet nélküli kopár mesterséges felszín	Összefüggő településszerkezet, iparterületek, vasút, közúthálózat területei, bányaterületek

róbiaszintek összegzett térképének 17 készítésekor az alábbi tájalkotó tényezők bolygatottságát értékeltük.

- A domborzat természetességének fokát az autópályák, árvízvédelmi töltések, külszíni bányák és meddőhányók, valamint a teraszozott szőlőterületek figyelembevételével soroltuk kategóriákba.
- A vízfolyások és állóvizek átalakítottságát az Európai Unió Víz Keretirányelve szerint meghatározott természetességi fokozatok alapján értékeltük.
- A talajok bolygatottságát két paraméter szerint minősítettük: a középhegységi és dombsági területek az USLE-modell nyomán számolt talajerózió becsült

értéke alapján kerültek az egyes kategóriákba, míg az alföldi területeinken a talajtömörödés mértékét tekintettük a talajok antropogén átalakítottságát jelző tényezőnek.

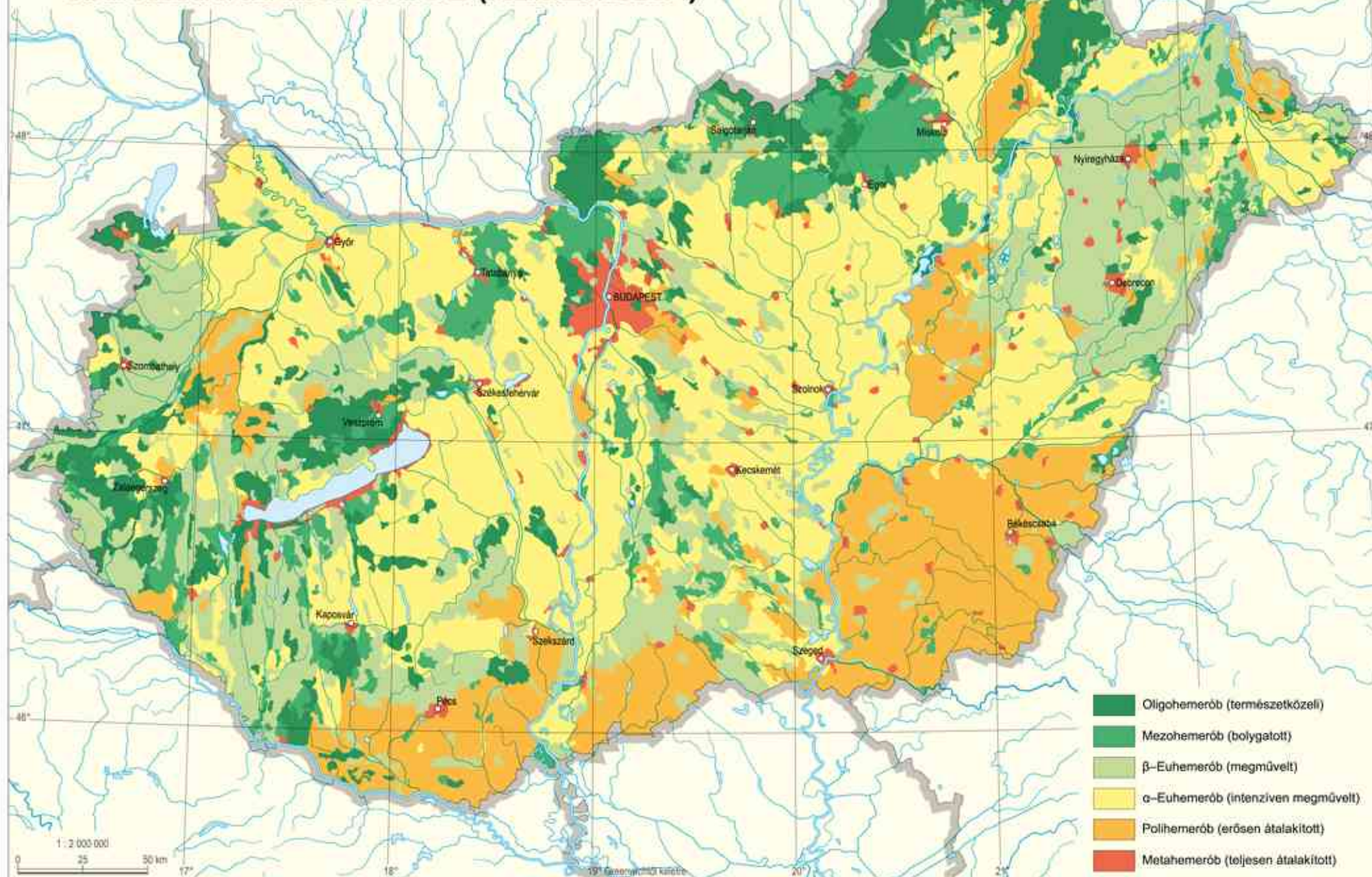
- A növényzet természetességi fokát az ún. természetitőke-index segítségével minősítettük (*Növényzet fejezetünk 36*).

A fenti mutatókat egyenlő súllyal összegeztük, majd a 2012-ben készült CORINE adatbázis felszínborítási feltjaira átlagoltuk.

Magyarország tájainak átalakítottsága főként a budapesti agglomeráció, illetve a nagyvárosok esetében,

valamint a külszíni bányászattal jellemezhető területeken éri el a legmagasabb (metahemerób) értéket 10. Szintén a nagyon jelentősen átalakított (polyhemerób) területek közé tartozik a Balaton és a Velencei-tó partvidéke, amelyet a szinte összefüggő településláncolat jellemez. Az intenzív szántóföldi művelés miatt magas az emberi bolygatottság szintje az Alföld kiváló termőképességű csernozjom talajú tájain is. Közepes, illetve közepesen kisebb hemeróbiaszint jellemzi az egyéb alföldi, valamint a dunántúli tájak zömét. A legalacsonyabb hemeróbiaszintű területeket a néhány megmaradt folyó menti és középhegységi élőhely képviseli 11.

17 AZ EMBERI TEVÉKENYSÉG TÁJFORMÁLÓ HATÁSÁNAK ERŐSSÉGE (HEMERÓBIA)

10 Külszíni bányászat okozta metahegység tájrészlet a Keszthelyi-hegységben, Gyenesdiás közelében.

Összességében látható, hogy Magyarország területének antropogén átalakítottasága a közepesnél valamivel erősebb. Tájaink zöme a két euhemerób (23%, illetve 39%), valamint a polyhemerób (17%) kategóriákba tartozik. Az ország területének 9-9%-a pedig az oligo-, illetve a mezohemerób kategóriába, és 3%-a került a leginkább átalakított, metahegység típusba. Főként a nagyvárosok szegélyén találkozhatunk olyan konfliktusterületekkel, ahol erősen átalakított tájak és nagyobb természetességű területek vannak egymás mellett. Különösen érzékenyek azok a térségek, ahol természetvédelmi területek érintkeznek magas hemeróbiasztintú felszínekkel, például a Balaton-felvidéki Nemzeti Park vagy a Budai Tájvédelmi Körzet mentén. E térségekben a területhasználat tervezésekor az országos léptéknél részletesebben kell vizsgálni a hemeróbia mértékét.

11 Egy természetközeli, oligohemerób táj a Tisza mentén, Gergelyugornyánál

Tájvédelem

A magyarországi tájvédelmet támogató jogszabályok

Magyarországon már „az erdőkről és a természetvédelemről” szóló 1935. évi IV. törvénycikk elfogadása óta lehetőség volt természeti objektumokat, „tájrészteket, egész tájakat” természetvédelmi területnek vagy tájvédelmi körzetnek nyilvánítani. Először kisebb kiterjedésű, helyi jelentőségű természeti értékek kerültek jogi védelem alá, például a debreceni Nagyerdőben (1939). Az első tájvédelmi körzet (Tihanyi-félsziget) 1952-ben, az első nemzeti park (Hortobágy) pedig 1972-ben jött létre.

Ma a magyar tájvédelem jogi keretét a természetvédelemről szóló 1996. évi LIII. törvény jelenti. A törvény a tájvédelemre vonatkozóan alapelveként mondja ki a táj jellegéhez való alkalmazkodás kötelezettségét.

Az Európai Táj Egyezmény és a tájkarakter védelme

Az Európai Táj Egyezmény (Firenze, 2000) az első olyan nemzetközi egyezmény, amely kimondottan a tájjal foglalkozik. A táj egyezmény 6. cikkelye szerint az egyezményt elfogadó ország feladata:

- számba venni a területén található tájakat;
- elemezni jellemző vonásaikat, valamint azokat a hatásokat, amelyek alakítják őket;
- számon tartani a változásait;

Az egyedi tájértékek és védelmiük

Az egyedi tájérték a magyar jogrendszernek a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényben meghatározott, sajátos kategóriája: „az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténelmi, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van”.

Az egyedi tájértékek megállapítását és nyilvántartásba vételét a törvény a nemzetipark-igazgatóságok (Természetvédelem fejezetünk 6 19) feladatává tette. A településrendezési terveknek tartalmaznia kell a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását. Az adatokat a Természetvédelmi Információs Rendszerben kell tárolni. Az egyedi tájértékek katasztere a 2015. év végéig 950 településen, vagyis településeink egyharmadán készült el 18 és 22 580 egyedi tájérték adatait tartalmazza.

A tájértékek közösségi gyűjtése mint módszer lehetőséget kínál a „helyi tudás” jelenleginél nagyobb mértékű hasznosítására, és fontos szerepet kaphat a hazai tájak mindennapi „kisemlékeinek” megmaradásában. A táji örökség megőrzése terén a közösségi együttműködés az olyan táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezéseket is segíti, mint a natúrparok, a geoparkok és a zöldutak kialakítása.

Mennyit ér a hortobágyi táj?

A tömegturizmus megjelenésével a szép tájak is árucikké váltak. Felvetődik a kérdés: mitől értékesebb egyik táj a másikonál, és mivel lehet fokozni a táj iránti keresettséget? A földrajzi táj piaci értékét ki lehet fejteni azzal az összeggel, amelyet az oda látogatók az utazásra és az ott-tartózkodásra elköltenek. Mivel az idegenforgalmi regisztrációk rendszerint rákérdeznak arra is, honnan érkezett a vendég, az utazási költség elég jól megbecsülhető adat. A szálláson eltöltött vendégéjszakák száma szintén rendelkezésre áll. Hazánkban leginkább a Hortobágy esetében mondhatjuk el, hogy a táj látványa 12 az utazás egyik legfőbb motíválója. A Hortobágyon évente átlagosan 35 000–40 000 hazai vendég fordul meg, többségük egynapos látogató. A külföldről érkezők száma 15 000 körül van, ők nagyobb arányban töltenek több napot a „pusztán”.

• értékelni az így számba vett tájakat, figyelembe véve azokat az értékeket, amelyeket az érdekelt felek és az érintett lakosság nekik tulajdonít;

• végül meghatározni a minőségi fejlesztési célkitűzéseket.

Fontos belátni, hogy a tájkarakter alapú tájosztályozás nem a tájat érintő változásokkal szembeni ellenállás eszköze, hanem döntéstámogató lépés, amely a táj történelmén és működésén keresztül segít megérteni a táj fejlődését, felismerni a táji arculat kulcstényezőit és a várható tájváltozás irányát.

A magyar tájvédelem szempontjából nagy fontosságú, hogy 2017-ben megszületett a 2017–2026 közötti évekre vonatkozó Nemzeti Tájstratégia. Az ezt kihirdető 1128/2017. számú kormányhatározat összegzi a legfontosabb tájrendezési és tájtervezési tendenciákat, alapelveket és célkitűzéseket.

Tájképvédelem

„A tájkép a látóhatár kiterjedéséig vizuálisan érzékelhető, élő és élettelen tájalkotó elemek formákkal és színekkel jellemzett együttese”. A tájkép tudományos alapokon álló értékelése a múlt század végén kezdődött, de még ma sincsenek teljesen kiforrott módszereink. Ennek egyik oka, hogy a tájkép nehezen definiálható fogalom, ugyanis a legtöbb nyelvben a táj szónak kettős jelentése van: részben helyszín, terület, de látvány is. Míg a 20. század végére a természetvédelem vagy a műemlékvédelem Magyarországon is jól körülhatárolta, osztályozta a védett objektumokat, területeket, meghatározta a védelmi módokat és létrehozta a védelem intézményrendszerét, addig a tájképvédelem kevésbé rendelkezik ilyen megszilárdult fogalmi rendszerrel, jogszabályi háttérrel, és gyengébb a tájképvédelemben illetékes intézményhálózat is. A közmegítélés ugyanakkor egyre érzékenyebb a vizuális környezet alakítására, a tájkép megváltozására. Ennek is köszönhető, hogy a Balaton-felvidéki bazaltbányák látványrombolása ellen már az 1970-es években felléptek. Ma az élhető település, a harmonikus környezet fogalmába a tájképi látvány esztétikumuma egyértelműen beletartozik.

Az Országos Területrendezési Terv (OTrT) számára elkészült tájképvédelmi javaslat az alábbi tényezőkről készült tematikus térképek összesítésén alapul: a domborzat élénksége, a domborzat beláthatósága, a felszínborítottság, az erdő- és szőlőterületek, valamint a felszíni vizek kiterjedése, a markáns területhasználati érintkezési szegélyek (erdőperemi sávok, beépített területek határa stb.) sűrűsége, a területhasználati változatosság, a különféle természetvédelmi kategóriákba tartozó területek, továbbá a pontszerű kulturális táj-elemek (várak, kastélyok, kálváriák stb.) előfordulása,

12 Jellegzetes szikpadkás táj a Hortobágyon

Hivatalos becslés szerint egy hazai turista átlagosan 20 000, egy külföldi 60 000 forintot költ hortobágyi utazásra és ott-tartózkodásra. Ezek szerint a látogatók évente kb. 1,5–2 milliárd forintot adnak ki azért, hogy lássák ezt a különleges tájat.

